

Gyenge Enikő

ÖNARCKÉP TOLLAL

Lajtha László kiadatlan levelei (3)

Lapszám: 2003 április

<http://www.epa.oszk.hu/00800/00835/00064/1076.html>

[feleségének]

1947. március 29. vagy 30.; nem tudom, hányadika van,
de hogy szombat, az biztos
London

Dusa kedves, s Ti is:
Bungyi és Ábi,

bizony mondom, számár vagyok - ha jobban tetszik: marha -, hogy itt ülök a levélpapír előtt. Éjjeli vagy hajnali kettőt mutatott az óram, amikor (tegnap) lefeküdtem, reggel fél kilenckor meg már felöltözve fogadtam Fazekas Kálmánt, s fél tízkor a városban voltam. Szakadatlanul folyt a robot egész mostanáig. Fél hat [...]. Okosabb volna lepihenni egy órára, mert hétkor a "Third Program" számára kell megszerkeszteniünk a Hortobágy1 zeneszámainak bemutatását kísérő s magyarázó szöveget. [...] Jön Hoelle titkárnője, aki majd jegyez. Utána végső nagy tárgyalás Hoellel. Nem hiszem, hogy kettő előtt ágyban leszek. Pedig kellene, mert holnap, vasárnap reggel megyek vissza Párizsba. Hétfő reggel [... az] In Memoriam első próbája. Egyszerrel hajsolt s fáradt vagyok ahhoz, hogy szépen, nyugodtan válaszoljak március 23-án, vasárnap írt hármas levelekre. [...] Olyan kedvesen íratok azonban, fiaim, s Te, Dusa kedves, [...] hogy íme: írok. Írok, írok, hogy megteljen az oldal kriksszakkal, kezem vonásával, mert tudom, örülsz neki, és mindegy, mi van a levélben [...] - olyan az írás, mint a rajz, rajzolja a hazagondolást, a leveled visszhangját, az igent, amit vártál. Lényegest írni nem tudok. Olyan szövevényesen sok embert láttam, a művészi tervek, amiket nem is én, hanem itteni barátaim gondoltak ki, úgy összefonódtak, hogy azt sem tudnám, hol kezdjem. [...] A pozitívum: kiadót itt nem találtam. Igaz, nem volt időm sokat keresnem. A vége a nótának ez: angol kiadóm egyelőre nincs. Úgy látszik, az egyelőre - fontos.

A második pozitívum: én fogom csinálni a Murder in the Cathedral zenéjét. Ez csak tegnapelőtt lett pozitívum. T. S. Eliotnak ugyanis olyan szerződése van, hogy beleszólhat mindenbe, és minden csak az ő beleegyezésével történhet. Tegnapelőtt találkoztam vele először. Hoelle kicsit drukkolt. (ő tagadta, de én láttam rajta, főleg abból, hogy igen akart egy kicsit előkészíteni s kitanítani. Kedvesen, jóakaratóan, aranyosan). Persze a valóság[ban] egészen másképp történt. Először beszélgettünk. Aztán rátértünk a drámára. Elmondtam, hogy gondolom a zenei beosztást. Hogy[an] formáltam meg a muzsikát, és hogy[an] formálja az én elgondolt muzsikám [...] a drámának azt a részét, amelyet megzenésíteni akarok. Eliot először hallgatott, hallgatott, majd közbeszólt és lelkesedett, végül kijelentette, hogy kevesen értették meg annyira költői elgondolását, mint én. Szerényen és kedvesen: "az ön zenéjével lesz csak igazi film, nagyon segíteni és emelni fogja szavaimat, gondolataimat s elképzeléseimet". Semmire semmi kifogásoló megjegyzés. Távozáskor - másfél óra lett a tervezett fél órából - melegen, barátsággal búcsúztunk. Hoelle ragyogott a boldogságtól. A büszkeségtől is. Hisz én az ő muzsikusa vagyok. Azt mondta, Eliot igen éles kritikus, igen őszinte, és ha valami nem abszolúte tetszik neki, bizony mindig megmondja valahogyan.

Tegnap valaki (sajtó) felkereste Hoellét, s megkérdezte, mi újság velem kapcsolatban. Mire ő büszkén nyilatkozta: a "Murder" zenéjét írja T. S. Eliotvaló egyetértésben. Ez

meg [...] igen nagy szó, hiszen ti otthon nem is tudjátok, milyen nagy ember ő itt. Illetőleg nemcsak itt, hanem az egész angol olvasóvilágban. Nno! Szerződésem még mindig nincs a Film Traders-szel, de ma este beszéljük meg a társaság egyik vezetőjével. Talán utánam küldik Párizsba vagy Pestre. De ez már csak formalitás. Azért szeretném, ha kezeim között volna. Otthon ne mondjatok többet, mint ennyit: T. S. Eliottal és Hoelleringgel dolgozzák filmre a "Murdert". Hát ez nagy dolog. Nagy dolog azért, mert sok utat nyit meg. Megnyitja a BBC-t más zenére is. Ígéretem van előadásokra: szimfónia és kamarazene.² Erről azonban majd otthon. Mert az előadókról gondolkodom még. Érdekes magyar kombinációk vannak. Lehet, hogy Pestről küldhetek ki magyar fiúkat előadóknak. [...]

Most, Lacikám és Ábikám, nektek szólok: bizony a Lajtha család előretolt örse vagyok, szenzitív érzékszerv, aki megérez olyan dolgokat, amiket Ti nem láttok otthon sem a tudományban, sem a művészetben. [...] Azt hiszem, meg lesztek elégedve a vén csatárral. Jó az ilyen öreg harcos a háznál.

Bungyi, a te dolgodban többször eljárta. Megígérték, hogy a Councilnál³ szólni fognak ösztöndíjad ügyében, sőt Petersszel is beszélnek. Amit lehet, megteszek. Ha volna pesti prof, aki melegen írna Petersnek, nem ártana, mert minden ajánlás jó [...]

Most már bocsássatok el. Be kell csomagolnom. Hétkor kezdődik a munka. [...] Bocsássatok el és bocsássatok meg az odavetett sorokért. Szébbet, többet és jobbat érdemelnétek leveleitekért. [...]

Dusa, Téged még egyszer külön is csókollak - Bungyi, téged is, Ábi, téged is.

La, avagy Ap

[feleségének]
1947. április 2. szerda
Párizsból Budapestre

Dusa, kedves,

tegnap egyszerre két leveled is érkezett. [...] Nem is tudod, milyen jól esik hazulról hírt kapnom, különösen ebben a nagy rohanásban.

Ma délelőtt volt az utolsó próba az In Memoriából. Nekem tetszett. Az előadás is és a mű is. Meglátjuk, milyen lesz a hatása este. Azért írtam, hogy nekem tetszik, mert ezután már igazán nem izgat, mit szólnak hozzá az itteniek. Ha igaz, sokan fogják hallgatni. A Salle Érard-ból fogják közvetíteni, ahová kb. 60 muzsikust és zenekritikust hívott meg Barraud. Valamennyi csak eljön, ha nem is mind, hogy ott, a helyszínen hallgassák meg. Barraud igen kedves, és igazán olyan barátsággal viselkedik irántam, amit nem is gondoltam volna. Feleségével együtt azt akarnák, hogy mindennap náluk legyek. Alig tudtam lemondani Húsvétra szóló meghívásukat. Úgy kívánták, menjek velük falura, az asszony családi házába. Gondoltam: ez már sok, hiszen eddig háromszor ebédeltem náluk. Ma pl. Horenstein,⁴ egy amerikai karmester-sztár volt ebédvendégük. És én. Négyesben. Ebéd közben Barraud elkezdi dicsérni engem. Olyan barátsággal, szeretettel és tisztelettel szólott kompozícióimról, hogy az amerikánus menten szekundált neki, és ajzottan várja az estét. Egyáltalán, utamnak két nagy meglepetése: Hoellering és Barraud. Így, levélben el sem tudom mondani, milyen jó barátok. Hoelle egyenest megható volt. Barraud is szaladgál, intézkedik, és mindent megtesz. Három próbát íratott ki, úgy hogy az In Memoriam - fontos. Karmester, zenekar teljesen rendelkezésemre állott. Mit kívánok, meg vagyok-e elégedve? Kétszer telefonáltatott: annyi lesz a próba, amennyi kell. De nem kellett semmi különös. A zenekar igen jó. Hallom, Kodály nem volt velük megelegetve. Én igen. Az előadás jobb lesz, mint a pesti. A zenekar a művet igen szereti. A próbán tegnap is, ma is nagy tetszés-zörgést csaptak. Láttam, hogy őszinte, mert sokan jöttek hozzám: "hogy játszottam, kérem, a szólómat? Meg volt elégedve? Csináljam így? Vagy jobb

szeretné úgy? stb., stb.". Ma délelőtt a rádiós zenei megfigyelő (mert itt ilyen is van) kért, hogy ellenőrizzem az ő munkáját: kijön-e minden, jó-e az egyensúly stb. Felmentem a megfigyelőbe (az emeleten van), és iparkodtam, hogy jó legyen az adás, hiszen Te így fogod hallani. No de elég az In Memoriamból.

Más újságom nincs. Leducék (aranyosak és igen szeretnek téged) a kiadásra vonatkozóan még mindig nem döntöttek véglegesen. Nem tudom, Húsvét előtt határoznak-e? Igazuk van. Olyan nagy pénzt kell befektetniük. Persze, szeretném tudni: bû-e vagy bá, de nem mutatom s várok. Ma telefonáltak. Húsvét utáni szerdán náluk ebédelek (este) a külügy zenei prop. oszt. vezetőjével. Akkorra ígérik, hogy mindent megbeszélünk.⁵

Az UNESCO-nál halad az ügy. Most jobb fordulatot vett. Egy nehézség van: Foundoukidist⁶ nem szeretik, és az angolok - Karpelesszel⁷ és Kennedyvel⁸ az élükön - valami újat akarnak, tőle elszakadva. Az én szerepem a kiegyenlítés volna. Talán átjön Marinus⁹ Brüsszelből, Brãiloiu¹⁰ Genfből. Nehéz ügy, mert nem akarok párharcban részt venni.

Dusa, kedves, most búcsúzom. Manchonhoz megyek vacsorára, onnan megyünk a hangversenyre. El kell mennem, mert egy kicsit megsértődött volt, hogy első párizsi tartózkodásomkor nem voltam nála. [...] Nem akarnám megbántani, mert ő is jó barát. [...] Azért ezerszer csókollak, gyerekeknek is sok szeretetet küldök, és otthon majd meglepetésszerű hírt és ajánlatot kapnak tőlem.¹¹ Mamikát is sokszor csókolom, Ómit is. Igen sok szeretettel és ragaszkodással,

La

Kazatsay Gyöngyinek és Nyuszinak¹²

London, 1947. november 13.

Címünk: 115 King Henry's Road London N. W. 3.

Kedves Nyuszi és kedves Gyöngyike,

látom, hogy kezembe kell vennem ennek a levélnek a sorsát. Meg kell parancsolnom a titkárnőmnek - egy ilyen diktálási napon, mint a mai -, hogy tegyen új levélpapírt a gépbe, mert üzeni akarok a Sváb-hegyre! (Az üzeni akarás közös. A titkárnő, azaz Rozál).

Legelsősorban is azt szeretném elmondani, hogy nagyon sokszor emlegettük Magukat, és ha igaz az a bizonyos csuklási babona, akkor ne szidjanak bennünket, és a jövőben se szaladjanak mindjárt orvoshoz, [...] mert nem történik egyéb, mint hogy Lajtháék emlegetik Kazatsayékat. Emlegetik a szép és békés vasárnapokat, amelyeket ott töltöttek fenn a hegyen. Előttünk a budai hegyek, alattunk a város, körülöttünk a baráti lelkek, akikkel együtt néztük és beszéltük a tájat és oly sokszor láttunk az igen szeretett távolba, a messzebb keletre, a nagyobb hegyek, a nagyobb erdők és a több patakok kincses kis országába. [...]

Egy hónapja vagyunk itt. Londonnak egy kedves villanegyed-féljében lakunk. Jellegetesen angol családi házak állanak szép sorban egymás mellett, és mindegyik végében kicsiny kert. A kicsiny kertek nemcsak egymás mellett folytatódnak, hanem a kert lábánál kezdődik a szemben lévő ház sor kertje, úgy, hogy a két párhuzamos utca házai között tele van a térség fával, bokorral. Mi fizetővendégképpen élünk, egy csendes és úriasan berendezett házban. Két szobánk van, nem egymás mellett, hanem angol szokás szerint egymás felett. A felső a nappali szobánk; szép nagy, világos, kertre néző fala csupa ablak. Persze van elmaradhatatlan angol kandallónk. Most még nagyon szép minden, mert itt olyan enyhe az ősz, hogy néha még az ablakot is kinyitjuk. Sok év óta nem volt ilyen szép novemberünk - mondják az angolok. Bevalljuk azonban őszintén, hogy dupla ablakhoz és kályhához szokott magyarok, mi - bizony kis aggodalommal gondolunk a

közélgő téli hidegre e sok szimpla tolóablakot és az egyszerű kandallót nézegetve. Az alattunk lévő második szoba az én stúdióm. Remekül el van különítve, úgyhogy nem zavarhat meg munkámban senki. Külön gyönyörűségem, hogy ajtaja a kertre nyílik. Itt éldegélünk. Elég jól. A koszt ellen nem lehet semmi panaszunk sem. Lacika panaszkodik ugyan néha, hogy reggel felébredve úszó mozdulatokat végez és megnézi kezeit, vaj' nem nőtt-e már úszóhártya ujjai közé, ti. a halféle teszi itt táplálékunk legjavát. Zsír, vaj, hús, tojás, cukor, sajt, lekvár csak jegyre kapható - de amit jegyre adnak, abból azért meg lehet élni. Feketepiac nincs, illetőleg ha van is, az itt lakó idegenek között van; az angolok nemcsak hogy nem élnek vele, hanem bizonyos megvetéssel és megítéléssel beszélnek azokról, akik a törvényt kijátszva ott vásárolnak.

Általában igen imponáló az a nyugodt, úri önfegyelem, amellyel itt minden kényelmetlenséget elviselnek az emberek.

Lacika még velünk van. Hétfőn utazik Oxfordba. Egy évre szóló kutató-ösztöndíjat kapott az oxfordi egyetem és egyúttal Anglia egyik első belgyógyászati klinikáján, amelynek kísérletező laboratóriumai épp olyan nevezetesek, mint a gazdag alapítványból fenntartott intézmény maga. Mikor Lacika ott jelentkezett, igen barátságosan beszéltek vele és - ez angol szokás - e beszélgetés alatt észrevétlenül udvarias formák között tulajdonképpen igen alaposan levizsgáztatták. A kutató-ösztöndíj mutatja, hogy a fiú jól vizsgázott. [...]

Ábi még mindig Nápolyban van, és dolgozik. Karácsonyra várjuk ide. Szorgalmasan ír nekünk, és sok örömünk van napsugaras, boldog leveleiben. Egészséges, szereti munkahelyét, szereti és nagyon élvezzi a művészettel és műemlékekkel teli Olaszországot. Panaszkodni ő is csak a tengeri halakra, rákokra és csigafélékre panaszkodik. De hát hiába, úgy látszik, hogy sós vízben nem lehet disznót hizlalni, és a "hazai" mégis csak otthon kapható...

Nekem is elég dolgom van. Párizsi tartózkodásom szerfelett mozgalmas volt. Nov. 2 án játszották, 19-én meg játszani fogják egy- egy zenekari kompozíciót. Itt a filmhez készülődő, igen nagy követelményű muzsikán kívül még egyéb dolgokat is kell majd komponálnom. Azt írom, hogy "kell". Kellemes ez a "kell". A feladatok szépek, megvalósításuk mikéntjében nem korlátoz senki és semmi. Írok majd valami kamarazenét, és írok majd zenekarra is. A zenekarok itt igazán kitűnőek. A párizsi Orchestre National elsőrangú, remek együttes, és az itteni filharmonikusok: versengő és méltó párjuk. Több a jó karmester, és igen érdeklődnek az új zene iránt. Első jelentékeny londoni bemutatkozásom valamelyik itteni megrendelésre írt művemmel lesz. Úgy vélem, karácsonykor vagy januárban.

Egyelőre ennyi legyen elég első beszámolóra. Írjanak Maguk is, kedves Nyuszi és Te is, aranyos Gyöngyikém, nehogy úgy érezzem, azért kísértetek ki a pályaudvarra, mert meg akartatok győződni, vajh tényleg visszavonhatatlanul elutazom-e. Írjatok, mi újság otthon a művészeti életben, mi újság a házatok táján és leginkább pedig: mi újság benn a házban, a ház lakóival. Ez újságokat várva küldöm őszinte baráti szeretetemet,

Lajtha László

Édes Nyuszim és kis pofikám Gyöngyike, ne haragudjatok, hogy az első beszámoló ennyit késett, de hát csak eltart valameddig, amíg ebben a behemót városban elhelyezkedik az ember. Most hagytam, hadd írjon először a Gazda, legközelebb én számolok be életünk apró-cseprő dolgairól. Bizony hiányoztok nekünk [...] Írjatok mindenről, szeretettel várjuk soraitokat és addig is a régi meleg barátsággal ölel Mindkettőtöket,

Rózsitok

Kedves Nyuszi Mama és Gyöngyi - ködös Londonországban sokszor eszünkbe jut a jó napsütéses svábhegyi villa, és az idegenben az otthoni szó. Nagyon kedvesek és jó

szakemberek, de nem ismerik Udvarhelyt és a Gyilkost.¹³ És az ember nehezen veti le a múltját. Viszont dolgozni remekül lehet. Otthon mi újság? Sok kézcsók,

Laci

Kazatsay Gyöngyinek és Nyuszinak

1948. június 19.

London

Édes Gyöngyi fiam, és...

azt még csak valahogy zsebre vágtam, hogy ügyesen megszerkesztett kurizáló levelemre a Kölyök hideg zuhanyként "drága, jó Laci bácsi!" megszólítással kezdte a levelét, de azt, hogy a szívszerelmem Nyuszi-gyerekek írja alá magát - ez már túlfutott sok! Ennyire mégsem kell állandóan orrom alá dörgölni koromat. Utóvégre nekem is vannak érzelmeim. [...] Öreg ember nem vén ember. Előnyös helyzetben vagyok. A csapos nem szólhat közbe. Nekem mégiscsak "édes Nyuszim" marad.

Miután így kikellemkedtem magam, rátérek az üzleti ügyekre. Olyan soká hallgattál, Gyöngyim, hogy közben én mégis írtam Szönyinek.¹⁴ Ha látod, beszélj azért vele. Furcsa egy hivatal vagytok. Először megrendeltek egy kompozíciót.¹⁵ Azután diplomáciai futár útján sürgősen kérték a kéziratot - az egyetlen példányt. Evvel meg úgy van a zeneszerző, mint a [...] cigány a kölykivel. Akármilyen pókhasú, görbelábú, [...], néki mégis a legszebb és a legdrágább a világon. Az elküldött, egyetlen példányban lévő kézitról még csak azt sem írta meg a nagytekintetű Tanács, hogy kérem, a kézirat szerencsésen megérkezett. Meglátom, fog-e felelni hivatalosan Szönyi. Néhány kisebb jelentőségű szerzői jogi részletet is meg kellene beszélni, illetőleg írásban kapnom, de erről már nem is szólok. Majd otthon. A hátralévő 6000 forintot azonban nem hagyhatom a nagyérdemű Tanács bukszájában. Összes hitelezőim, akik hetek óta koplaló és vérszagot érzett leopárdokként eddig csak némán lesték hazatértemet a dzsungelbokrok sötétjében, miután pénzt és kifizetést ígérő levelemet megkapták, üvöltének. Ígéretet, dátumot kaptak, csak pénzt nem. [...] Én legalább addig nem merek hazamenni, amíg a nagy pofákat be nem tömitek.

Pedig készülök haza. Munkám javarészét befejeztem. A zenekari kompozíciók készek. Egy kamarazene-mű utolsó tétele van munkában. Több megrendelést nem is fogadhattam el, mert akkor nagy zavar volna programomban. Az még bizonytalan, hogy szeptemberben Svájcban leszek-e vagy sem,¹⁶ de október hava Franciaországra már le van kötve. Október végén érkeznek meg Pestre. Legalábbis az ember így tervez, és legyünk bizalommal, hogy ebben a nehéz és zűrös világban az Úristen ezúttal is az ember kedvére való módon fog végezni. Ez azt jelenti, hogy készüljete fel - idegeiteket erősítsétek, mert október végén jön az igazi, "lajthai" szekatúra, és addig ölel-csókol Benneteket

(a kis Lacika-gyerekek bácsi)

Lajtha László, azaz a tévedések elkerülése kedvéért

Lacibácsi

[1948.] április 9.

Fekete Istvánnak¹⁷

[Londonból Párizsba?]

Kedves Pista fiam,

hadd köszönjem meg Pestről és Párizsból küldött két leveledet. Úgy látszik, személyesen kellett hazautaznod, hogy Szüleidet szólásra bírjad. Örültem Édesanyád és Édesapád sorainak [...]

Most azonban Rólad legyen szó. Ma a leglényegesebből beszéljünk egy keveset, [...] a felől, mitévő légy.

Legutóbbi levelemben közöltem Veled jövődet illető magatartásodról való nézetemet. Ez lényegében nem változott. Az utóbbi hetek eseményei legfeljebb csak a hangsúlyokat kívánják más kottafejekre. Az bizonyos, hogy a helyzet kiéleződött. A háború lehetősége közelebb van hozzánk, mint pár héttel ezelőtt. A berlini események, és egyáltalában az a hang, ahogy a szembenálló felek egymással beszélnek, eldurvult és olyan - "müncheni". Az emberek megijednek, mert így nem azok beszélnek, akik meg akarják érteni egymást. Összecsapás előtt szitkozódnak illetéknéppen, és teszik nyilvánossá a hadi készülődéseket. Ezek kétségtelenül tények. Mindezek ellenére azonban éppúgy elhúzódhat a háború kitörése, éppúgy meglehet, hogy megmerevedik a mai állapot, mint ahogy - lehet, hogy Néked van igazad - kirobbanhat a közeljövőben. Megértem az embereket s köztük Téged, akik úgy érzik, ha jönnie kell a háborúnak, ha elkerülhetetlen, essünk túl rajta minél hamarább. Mennél később jön a zûr, annál súlyosabb és hosszabb. Így volt ez Hitlerrel is. Mégis úgy látom, hogy sem Angliában, sem Franciaországban nem várják a rövidesen kitörő háborút.

Annyi bizonyos, hogy amíg a veszély ilyen imminens, nem ajánlatos hazamenned. Lezáródhatnak a határok, Te benn lehetsz az egérfogóban, és háború esetén kényre-kedvre kiszolgáltatott ágyúöltelék lehet Belöled. Olyan ügyért, amely nem a Te ügyed.

Azt tehát helyeslem, hogy pillanatnyilag nem mégy haza. De hiszen erről szó sem volt. Őszig meg még nagyon sok minden történhet. Ha semmi sem változik, és a háború veszélye még mindig ilyen fenyegető, akkor maradsz. Az argentin vízum megszerzése is helyes volt, hiszen ha az orosz hadsereg megindul - legalábbis a franciák ezzel számolnak - akkor lerohanják Nyugat-Európát, hiszen számbelileg és felszerelésileg sincsen olyan hadsereg, amely sikeresen ellenállhatna, azon kívül meg Franciaországban, Olaszországban erős kommunista párt várja őket. A zûr továbbterjedne Spanyolországra is, mert a fasiszta diktatúra alatt elnyomott kommunizmus olyan, mint a dinamit, mentől jobban elfojtják, antól nagyobbabban robban. Az egyetlen kiegyensúlyozott társadalmú ország Anglia, ahol a mostani szocialista kormány nem nyom el senkit, és itt tényleg szabadon kommunistaellenes az ország többsége, beleértve a munkásságot is. Argentína, mint mindezek elől való menekülés - mondjuk, helyes választás.

Mindezeket a dolgokat azonban időlegesenek és ideigleneseknek kell tartani. Ha ui. a vasfüggönyön kívül és belül lévő állapot hosszabb ideig tart, és úgy látszik majd, hogy a háborúnak fegyverekkel, atombombákkal megjelenő alakjáról nem lehet szó, akkor más szemszögből kell nézned a dolgokat. Akkor lásd a magad életét. Az, hogy a diplomád nem sokat jelent külföldön, mert önálló vállalkozásba úgysem foghatsz - nem indokolja, hogy ne szerezz diplomát. Édesapád valami olyan lehetőségről is beszélt, amelynek értelmében Párizsban is van kitűnő technikai főiskola, amelyet elvégezhetsz. Homályosan úgy emlékszem, mintha ő ezt szerette volna. Ha ez nem mégy - bár nem látom, mért ne menne - akkor mindég arra gondolj, hogy haza kell menned, és meg kell szerezned a mérnöki diplomát. Most még fiatal vagy, nyugodtan várhatsz. A mesterségedben dolgozol, tehát nem felejtesz el mindent úgy, hogy ne tudjál vizsgázni. Könyveid legyenek veled, olvasgasd, tanulgasd őket állandóan. De nem volna rettenetesebb jövőd annál, mint hogy 10-15 év múlva döbbenj arra - kivénült tréner vagy Argentínában, vagy állás nélküli technikai alkalmazott valahol a nagyvilágban. A magatartásodról van szó. A cél a "Fekete és Fia" cég. Apád otthon tartja, és Te elfoglalod, amikor lehet. Te nem félembeként vándorolsz ki valahová, hanem mented az irhád. Mindég és mindenkor a körülmények szabják meg, mit kell tenni. Most helyes az, hogy nem mégy haza. Maradj Párizsban. Őszig még sok minden történhet. De néhány hét is hihetetlen meglepetéseket és

változásokat hozhat. Úgy kell élnünk, mint a székely havasi pásztornak. Kémléli az eget, és nem tudja, hogy lesz-e vihar, és hová tereli előle a nyáját. Mi szabadon levelezhetünk, úgy, hogy levélben mindent megbeszélhetünk. Most az a tanácsom: dolgozz, és inkább arról írd nekem, hogy állanak Párizsban a tanulási lehetőségek. Írd erről, minden problémádról, még valamit otthoni tapasztalataidról. Novelládról legközelebb. Sokszor ölel,

Lajtha László

Fekete Istvánnak
Budapest, 1953. február 16.

Kedves Pistám,

Rózsika nénivel egyetemben köszönjük rajzodat és szíves újévi jókívánataidat, mely utóbbiakat őszintén viszonzozzuk. Amióta a fiúk távolra kerültek tőlünk, és megnehezedett az egymásnak küldhető karácsonyi s újévi ajándékok lehetősége, rájöttünk arra, milyen becse van a jókívánatoknak. Különösképpen, ha igaz szívből jönnek. [...] Ilyennek vettem szavaidat s vedd ilyennek Te is a mi b.u.é.k.-unkat.

No most egy-két szót a rajzodról. Furcsa gyerek vagy Te, Pista! Mindég valami meglepetéssel szolgálsz. Először volt a sport, amelyet Nálad, mint professziót, nemigen helyeseltem. Jött utána az irodalom, amelyben baktattál s tapogatóztál, mint gyermek a sötétben. Közben a mérnökség, amelyről, úgy látszott, végleges mesterségeddé vált, s kitölti majd életedet. Most meg egyszerre kibukkant Belőled a rajzoló.

Egyik kísérletedben sem láttam annyi rátermettséget, annyi biztató ígéretet, mint rajzaidban. Ahogy a sportról beszéltél, inkább gyermekes volt. Irodalmi próbálkozásaid inkább dilettantikusak. Ezzel szemben rajzaid olyan fiatalembernek próbálkozásai, akinek ez, úgy látszik, mintha igazi mestersége volna. Álljunk meg e szónál: "mesterség". Ennél lényegesebbet művészetről szólva le sem írhatnék. Mindenki csak annyit tud mondani, amennyi a mesterségbeli tudása. Olyan szépet, olyan finomat, olyan egyénit, amilyen a métier-je. Most, öreg koromra azt hiszem, jobban szeretem a muzsikát, mint valaha is szerettem. Úgy gondolom, azért, mert jobban megszerettem a mesterségemet. Azt jelenti ez talán, hogy ma többet s eredményesebben tanulok. Ezt előjárónak szántam arra: intselek, tanulj mentől többet! Ahogy rajzolsz: tagadhatatlanul egyéni. Egyéni formálásod, formalitásod és vonalvezetésed. Édesanyádnak küldött rajzodnál is sikerültebbnek tartom a mi kis, muzikusok körülvette Betlehemünket. Hadd figyelmeztesselek azonban arra, hogy ez egyéni rajzolásod akármilyen érdekes, biztató és szép - mégis bizonyos idő múlva modorossá válhat. A rajz nem kezdődhet és nem maradhat meg az egyéni stilizálásnál, még ha olyan kedves és újszerű is, mint a Tiéd. Csak az stilizáljon, aki már mindent tud; a természetet látni és rajzolni hűséggel, és ebben szépet tud. Akkor jöhet a válogatás, az egyszerűsödés, a szükséges stilizálás. Gondolj a nagy mesterek rajzaira: hányszor rajzoltak egy kezét, amíg az egyre természetűbb - és ugyanakkor egyre kifejezőbb lett. Egy levélben nem fér el, amit erről a tárgyról mondhatok. Egy szót azonban le kell írnom: tanulj! Ha van a közeledben valaki professzionista, aki átsegít azon, hogy Magadtól találj ki mindent, úgy attól, ha nem - Magadtól. Szép vidéken van lakásod. Nézz meg egy fát, és gondolj Altdorfer rajzaira, vagy ha szerényebb akarsz lenni, egy virágot, és emlékezz Dürerre, aki ugyanezt csinálta nem is egyszer, hanem sokszor. Olvass el két könyvet: 1.) Paul Valéry: Degas, Danse, Dessin (kiadó: Gallimard, Paris), 2.) "Écrits sur l'art" d'Ingres (kiadó: La jeune Parque, 136, Bld. Haussman, Paris, 8e). Könnyen meghozathatod, megértheted, hiszen tudsz franciául, s sok olyat mondanak el majd, amit én is elmondanék Neked.

Örülnék, ha megmaradnál a rajznál. Kitartással és sok-sok munkával! Első kísérleteid után, úgy vélem, hazataláltál, és ha olyan komolyan veszed, ahogy a művészetet venni

kell - viszed valamire. Ne dobd el a mérnökösködést, hogy meglegyen a mindennapi kenyered, és ne légy kénytelen kiszolgáltatni Magadat, pénz hiányában, kiadónak, idegen ízlésnek, s arra se szorulj rá, hogy hamarabb állj ki a porondra, mielőtt nincs kellő fegyverzed. (Evvél nem azt akarom mondani, hogy közben el ne adogass néhány rajzot.) Örülnék, ha többet is hallanék Rólad, s legközelebbi leveledig atyai szeretettel ölel

Lacibátyád

Kedves Pista fiam, hadd küldjek Magának én is pár szót. Édesanyát igen szeretjük, meleg barátság fűz hozzá, s holnap este ismét együtt is leszünk. Ha tudná, mennyire örül leveleinek, gyakrabban írna neki. (Mi a fiainktól 4 év óta minden héten kapunk levelet). Tudom, mily jól esne néki, ha legalább kéthetenként írna. (Hogy ezt írom, Édesanya meg ne tudja!)

Sok szeretettel öleli
Rózsi néni

Közreadja: Gyenge Enikő

<http://www.epa.oszk.hu/00800/00835/00064/1076.html>

(A cikksorozat következő, befejező része itt olvasható.)

JEGYZETEK

1 Georg M. Hoellering ("Hoelle", 1897-1980) osztrák filmrendező Hortobágy című filmjéhez Bartók ajánlására Lajtha komponálta a filmzenét (op. 21, 1935), a forgatókönyv szövegét Móricz Zsigmond írta (A komor ló). - "Apám lement vele [a rendezővel] a Hortobágyra, kiválogatta azokat a pásztorokat, asszonyokat és gyerekeket, akik alkalmasak lehetnek a szereplésre - színészek nélkül kívánták megoldani a játékot - , aztán hazajött, és megírta a Komor lót." (Móricz Virág: Apám regénye, 460. o., Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1979). Lajtha és Hoellering további közös munkái: Gyilkosság a katedrálisban [Murder in the Cathedral], op. 45 (T. S. Eliot drámája nyomán, 1948), Alakok és formák [Shapes and Forms], op. 48 (1949).

2 Londonban mutatták be a 3. szimfóniát, op. 45a (BBC, London, Royal Philharmonic Orchestra, vezényelt Sir Adrian Boult, 1949. március), a 2. hárfás kvintettet, op. 46 (BBC, Wigmore Ensemble, 1948) és a levélben említett Hortobágyot ("Third Program", 1947. március vége). További rádióműsorok, hangversenyek feltérképezése folyamatban van.

3 The British Council: ifj. Lajtha László oxfordi kutatói ösztöndíjért folyamodott, amit később el is nyert.

4 Jascha Horenstein (1898-1973) orosz származású amerikai karmester.

5 Ekkor kötött meg Leducékkal a szerződés a Sinfonietta, op. 43, és a Quatre Hommages, op. 42 kiadására, s a következő évtől Leduc Lajtha állandó kiadója és képviselője lett.

6 A hozzáférhető adatok szerint Euripide Foundoukidis muzeológus.

7 Maud Karpeles (1885-1976) angol népzene- és néptánckutató, 1947-től 15 éven át az International Folk Music Council titkára.

8 Douglas Kennedy angol népzene- és néptánckutató, 1924 és 1961 között az English Folk Dance and Song Society elnöke.

9 Albert Marinus (1916-1975) belga zenetörténész, népzenekutató.

10 Constantin Brăiloiu (1893-1958) román zenetörténész, népzenekutató.

11 A hír: Lajthát meghívták, hogy a Gyilkosság a katedrálisban zenéjének komponálása idejére családjával együtt költözzön Londonba (1947 őszétől 1948 októberéig).

12 Lajtha barátai. Kazatsay Gyöngyi a Művészeti Tanács titkárságán dolgozott, később Sugár Rezső felesége lett, Lajtha volt az esküvői tanújuk.

13 A Gyilkos-tó.

14 Szőnyi Kálmán, a Magyar Művészeti Tanács munkatársa.

15 A Művészeti Tanács 1948. december 7-i II. Ünnepi estjén a Székesfővárosi Zenekar Ferencsik János vezényletével az 1948-as centenáriumi évére készült új magyar műveket mutatott be, köztük Lajtha (opuszszám-megjelölés nélküli) "Szvitjét". Mivel további levelekből kitűnik, hogy a pályázatot a Történelmi Emlékbizottság hirdette meg, ez lehetett a hazaküldött zenekari darab, esetleg az op. 38-as 2. Szvit, vagy a Capriccio című balettből készített három, opuszszám nélküli szvit valamelyike.

16 Lajtha az International Folk Music Council konferenciájára készült.

17 Fekete István, Esteban Fekete (1924, Budapest) festő- és grafikusművész, építészmérnökként Argentínában kezdte karrierjét. A Lajtha fiúk barátjaként került Lajthával közelebbi kapcsolatba, akivel - emigráns éveivel kezdődően - mint atyai barátjával osztotta meg gondjait. 1952-ben, nagyrészt Lajtha biztatására kezdett festeni. Az 1950-es évek végétől felváltva Németországban és Írországban él. Világszerte ismert, számos egyéni kiállításával sikeres, mindmáig termékeny alkotóművész.